

fáze jeho slávy, a bude nutno i studovati její rozliti se cizími zeměmi.“ Otázka je složitější a jemnější. Bude třeba jedním slovem proniknouti duši čtenáře, diváka, posluchače. Neběží jen o to, co kdo čte a kolik čte — ale hlavně a předem jak rozumí čtenému, jak postřehuje, cítí. To je úkol svrchovaně obtížný a delikátní. Zde nejde, tuším, ukládati hotových rad. Proniknutí lidové duše — a o to tu jde, chceme-li poznati jeho duševní konstituci z umění a literatury, kterou se vyvíjí a žije — je složitý problém předem a posud skoro jen kritické intuice. Jako vůbec ve značné části celá sociologická analýsa v kritice umění. Methodická kostra, jejíž obraz zde podán, je sice nutná — ale zůstává proto jen kostrou. Maso a formu musí doplniti tvůrčí schopnosti — ty, které byly nazvány krásně exaktná fantasie — a které sdílí a musí sdílet každý vědec s umělcem. Ve schematic, rysovány v dialektických řetězech, mohou tyto otázky vypadati snad bledě, abstraktně a hole. Není jinak. Krví, svaly, žilami přikryje je teprve analýsa případu konkrétného. Neboť má celou zásluhu a celý zájem všeho živého: kompaktnost, reálnost, složitost, nepoddajnost. Je to ještě život, který se zmitá a třese pod nožem analysty. Otázky bolavé a akutní. Takováto kritika v revui jsou vlastně první *historické skizzy přítomnosti*. Tak dá se nejlépe v definitivné pointě vystihnouti její smysl i cena. Revui jako orgánu podstatně politickému a modernímu náleží výlučně skoro tato kritika — naproti listům literárním a technickým, kde musí se nutně a přirozeně, naopak skoro výlučně místo dáti kritice analýsy pozitivně estetické (a technické) a vlastně a obecně psychologické.

Opakuji: kritiky v revui mají býti *historické skizzy přítomnosti*. Historické, t. j. objektivné, široké, klidné, které chápou a vykládají. Přístupné a laiční. Definitivní býti ovšem nemohou. Přijde budoucnost, která je změni, doplňuje, která jim dá rám, souvislost, cenu, význam, místo. To je zase její úkol. Jako krásný úkol revue byl jí skizzy takové — podat.

Překlad v národní literatuře

Kritické poznámky

Zajímavý proces může dnes sledovati každý, kdo stará se s větší podrobností a určitostí o běh naší literatury, o proudy, které se v ní vyskytují, do ní vrážejí, jí hýbají a pronikají — : míním vždy širší a určitější vliv překladu a sice tentokrát překladu prozaické literatury, románu. Každý postřehnul jistě tento fakt: překládá se v nové době vytrvale. Není to hnutí povrchní a dočasné. Trvá delší dobu. A neklesá, naopak roste. Zdá se, že dobývá si mezi čtenáři půdy. Ne že by vliv překladu byl v literatuře naší nový. Jistě žádná literatura evropská nežila tak z cizí krve jako naše. Nejpovrchnější přehled dějin literárních poučí každého o tom dostatečnou bohatostí dokladů. Vezměte novou literaturu, nejnovější: Jungmann, Čelakovský — hnutí klasické. Pak hnutí romantické. Všude odvislost a uznávaná odvislost od cizích mistrů, škol, názorů. Přijde doba našeho l'art pour l'art, čistého umění — a hra se opakuje. A realismus, sotva se objevil, vede za sebou hotovou potopu překladův. Obrovská překladatelská činnost p. Jaroslava Vrchlického upoutá každého. Ale je rozdíl mezi překladatelskou prací jeho a jeho vrstevníků, jeho partisanů — jeho generace a překlady dnešními realistickými a prózovými. Rozdíl ve *vlivu*, myslím, na masu obecenstva. Překlady románských a romantických nebo parnasistních poesii p. Vrchlického jsou práce umělce, dílo předem subjektivní, které bylo částí jeho procesu tvůrčího a originelního tím, že v něm hledal prvky, cesty, formy *svému* umění vlastnímu a osobnímu. Mají předem význam *genetický* pro poesii překladatele a jeho epigonů. Jsou to díla absolutní a umělecká. Ale vliv jejich na obecenstvo? Je, tuším, obmezený a slabý. Tyto překlady

četli většinou *básníci sami*, aspiranti umělecké činnosti, diletanti. Na francouzské anthologii p. Vrchlického, na jiných jeho knihách inspirovala se mladá poesie česká. Na nich se vzdělávala. Jimi ssála do sebe formy a ideje. Byly to překlady umělců pro umělce, slovem. Jinak je tomu dnes. Překládají žurnalisté, neumělci, filologové nebo i nefilologové — ochotníci. Překládají ve špatném výběru, s hotovou a nespořádanou dychtivostí. Ale překlady jejich razí si cestu do obecnosti. Čtou se. Zajímají se o ně nejen umělci ve své pracovně, ale i v rodině, v čítárně. To je zajímavý rozdíl, zdá se mi. Překlad nabývá skutečného vlivu na masu. Jaký důsledek z toho? Tato otázka lehá sama sebou na nás. Jinými slovy: jaký má fakt ten smysl pro *národní* naši literaturu. Je to přece charakteristické, jak se může státi, aby lidé, zvyklí na české poměry, na české tradice, zvyklí viděti v uměleckém díle českou společnost, české názory, snad i jistý způsob, ustálený a konvenční způsob cítiti, mysliti, analysovatí a pojímati, — aby tito lidé zajímali se najednou o cizí země, cizí prostředí, cizí a vzdálené poměry, aby zvykali jinému způsobu nazírati na svět, na společnost, do nitra, do duševních dějů. Je přece jisto, že tito lidé četli před třemi nebo pěti lety horlivě náš historický román, českou dějepisnou povídku. Zajímali se o kronikářské její děje, o důsledky vlastenecké, citové a pathetické, které z ní plynuly. Byli zvyklí na jistou lyrickou její tepnu, na její málo reálný, ale za to tím více dojatý, otevřený, horlivý a vášnivý tón. Milovali a četli tuto literaturu, která může se nazvati národní potud, že ji v určité době určité naše vrstvy přijaly, v ní se poznaly, že dovedla odpovídati jejich duševnímu životu po stránce i aktuálně a veřejné — neboť je patrné, že symbolisuje jen naše přítomné politické — řekl bych státoprávní a historické aspirace. Jak stalo se, opakují otázku, že tito lidé jsou dnes přivedeni k tomu, že chutnají, rozebírají, cítí otázky, které pro ně včera ještě neexistovaly: že zaujímají se o organickou a evolutivní malbu cizích společností, jejich prvků psychických, tělesných i vitálních, — že jsou upoutáni otázkami mravních záhad a sociálních oprav, jak podávají nám je tato díla cizích zemí, cizích národů, cizích území — díla ruská nebo nordická? Jak vyložiti

tento nový obrat, tento snad teprve počínající, ale přes to již existující a pravděpodobně rostoucí proud chuti, vkusu, oblíbenosti a touhy?

Výklad může poskytnouti jen řada úvah, analys psychologických, které zde chci stručně nastíniti. Vyjděme od základní a pojmové otázky: co je národ? Je to něco stejnorodého nebo různorodého a složeného? Odpověď, odpověď empirická konstatuje rozhodně: něco složeného, různorodého. Národ je soubor individuí, prvků, částí *nejrůznějších* tělesných i duševních znaků, schopností, chutí. A v tomto poznání je právě klíč k řešení naší otázky.

Chybuje se obecně u nás v tom, že národ pokládáme za masu stejnorodou. Máme o národu názor naprosto abstraktný, idealistický, nereálný a falešný. Národ není podle toho jeden, ale je mnohočlenný, lze říci: je národů více, t. j. je více kruhů v něm, více tříd duševně příbuzných a srovnalých. Není podle toho také jeden lid, ale jsou v něm jisté kruhy, skupiny, třídy, které se liší od sebe — duševními schopnostmi, vlohami, výchovou, a nejen duševně — ale i tělesně, anthropologicky. *Jeden* národ, *jeden* lid jest abstrakce, je fikce. Ale tyto třídy, druhy, kruhy nejsou sloučeny v žádné viditelné celky, nýbrž jsou smíseny vespolek, rozlity a propleteny mezi sebou — jsou to vlastně jen schopnosti — jen rozdíly, jaké tyto schopnosti v lidu, v národu činí a vyvolávají. „Národem“ mohli bychom označiti jen ten *nejširší, všem společný znak* — tu vlastnost, která všem členům jako členům toho kterého národa, té které rasy náleží. Takový společný znak — znak, který se vyskytuje ve všech dílech, skutcích, myšlénkách toho kterého národu — pokládají pak psychologové za jeho znak konstitutivný, charakterní. V tom smyslu vytýká se jako znak ras germánských smysl mravního a vnitřního idealismu,¹ jako znak ras slovanských konkrétnost a určitost,² jako znak ras románských logická jasnost, průhledná uspořádanost. Ale zevrubnější

1 - Taine a paní Staělová již před ním.

2 - Prof. Masaryk na př.

analysy poučily v poslední době, že i *takto* obsahují termíny ty mnoho abstraktního. Prostá zkušenost poučuje nás na př., že i u ras německých najdeme pozitivisty a realisty — učence, umělce, politiky — že na př. Anglie, která se pokládá za zem pozitivní, střízlivou a reálnou, zplodila některé z nejexaltovanějších mystiků, metafysiků, idealistův a blouznivců . . . Příklady daly by se hromaditi — ale není třeba, neboť věc je každému cestovateli ze zkušenosti jasna, jaký rozdíl povah, chutí, náklonností poznal v jediné zemi, v jediném kraji! Ale více: pozorná analýsa poučuje, že tento znak, charakter, tyto významné rysy národa *se mění postupem časovým*. Ráz, fysiognomie Itálie před čtyřiceti lety je jiná než dnes: tehdy romaneskní a heroická, dnes pozitivní a střízlivá. Stejně v Prusku, u nás, všude jinde. Věc nedá se, jak patrně, vyložit jinak, než touto pravděpodobnou hypotézou. Myslím-li si národ rozdělený na př. na deset nebo dvacet různých kruhů, t. j. různých duševných a tělesných tříd, je jedna z nich převahou *nejsilnější, vítězná* — má nejvíce členů nebo nejvyvinutější, nejsilnější, nejnadanější členy — ta *převládá, udává tón v tom kterém období*. Pozorovatel vzdálenější vidí jen ji, nepostřehne ty kruhy menší, užší, podrobenější, ale přesto živé a bojující o moc, vliv, projevující svoje separatistické chuti, vlohy, záliby, síly. Ve skutečnosti není tedy *jedno* prostředí („milieu“), nýbrž jest jich *mnoho*. Je mezi nimi i *boj, zápas o nadvládu*. Jsou to ty četné duševní proudy, ta věčná fluktuace, to nekonečné víření nejrůznějších duševních schopností a snah — jeden je navrchu nejsilnější — ale ostatní proto nejsou zničeny — žijí níže, hlouběji, vzpírají se a zápasí — až jednoho dne a jedné chvíle některý z nich povalí proud posud nejsilnější a dobude sám vrchu — ale zase jenom dočasně, neboť nový život, nový zápas kypí stranou a pod ním. Jednu chvíli je ten hlavním, druhou chvíli onen. Tím vykládá se měnnost národní marky, jejího *všeobecného* a očividného, patrného rázu. Jsou-li dnes rozlity v národě X v nejvyšší míře ty a ty schopnosti, snahy, vůle, charaktery, budou za padesát let v témže národě rozlity v převaze schopnosti jiné a různé. To je život, rozvoj, evoluce národního ducha. Je z toho jedno jasno: *národnost* jako pojem psychologický je veličina

rozdělená, složitá, živá a měnná. Není to žádné abstraktní schema, ale plnost, mnohost, měnnost života samého.

Jest otázka, kde vzala se v národě tato plnost, bohatost, tato různost a rozdrobenost? Odpověď jest jen jedna: postupem časovým. Původně byly totiž kmeny, clany, národy nesmíseny, z jedné krve, z jedné duše. Nejvyšší identičnost a stejnorodost je vyznačuje. Teprve později¹ vyskytuje se *diferenciace*, odlišnost, různorodost. Tato rozlišenost, tato *individuace* je právě znakem rozvoje a pokroku podle moderního učení evolucionistického, které — jako platí o organických tělech vůbec — platí i o národech. Jádrem jeho jsou tyto věty Goethovy, v nichž základ a princip evolucionismu je tak plně a určitě vztýčen: „Bytost živá *není* jednotná, ale mnohonásobná; i když se nám zdá jako individuum,² není nicméně než *souborem* bytostí živých, rozdílných, které jsou rovny ideálně a virtuelně, ale které mohou se v projevu fenomenálním státi rovnými nebo podobnými, nerovnými nebo nepodobnými. Čím je tvor nedokonalejší, tím spíše jeho části jsou rovné nebo podobné jedny druhým a tím spíše podobají se celku. Čím více části se navzájem podobají, tím méně jsou podřízeny jedny druhým.“ Čím naopak *bylost dokonalejší, tím větší odlišnost, nepodobnost, seřaděnost a podřaděnost částí*. Stejně je tomu v evoluci forem sociálních a kolektivních, ve světě národův a společností, ras a kmenů. V dobách starých je národ jednorodý a *typický*: každý člen jej plně reprezentuje, poněvadž je podobný a rovný všem členům ostatním. Tu jsou jedny zájmy, jedny, t. j. stejnorodé, stejně pěstované schopnosti, jedno umění, chápané a chutnané *všemi* zároveň. Slovem: tu je jedno národní prostředí. Rozvoj záleží právě

1 - Obrovskou *smíšenost* ras ukazuje moderní anthropologie. Z jak různých prvků je kombinováno na př. to, co zove se — jak viděti svrchovaně neoprávněně — anglický „typ“! V té příčině stačí prohlédnutí třeba jen Spencеровu Popisnou ethnografii.

2 - Individuum znamená etymologicky něco *neděleného*, lépe *nedělitelného*.

v rozdvojenosti, rozdělenosti: *individuum*, *karakter*, přichází ke svému právu, odstiňuje, odlišuje, odděluje se od celku. Mnohost zájmů, nepodobnost vloh a schopností, chutí a cílů se objevuje: není tu jedno národní prostředí, ale je jich *více*, je jich *mnoho*. V posledním stadiu stává se vlastně do jisté míry každé *individuum* i sociálně tím, čím je noeticky a filosoficky: kolektivismem, sociálním kruhem a „celkem“ samo o sobě. Jen tak dá se pochopiti měnnost, věčný tok národního charakteru. Jen tak dá se pochopiti zájem, jaký dovedou míti členové jistého národa na *cizích* mravech, chutích, cílech, snahách, v cizích názorech a vlohách. Jen tak dá se pochopiti vliv cizích umění v umění národní. Vliv ten dostavuje se, jak patrně, jen u národů vyvinutých, bohatých, odlišených a předpokládá identitu neb alespoň podobnost duševních organisací v národě přijímajícím a imitujícím se schopnostmi, vlohami, duševními organisacemi v národě originelním, původním, přijímaným, napodobeným. Ale sama možnost této podobnosti předpokládá rozvoj vyšší a obtížný, větší menší *smíšenost* ras a kmenů. Neboť je charakteristické, že tato odlišenost vyskytuje se u národů relativně *mohutných a silných* nebo v dobách *bezpečných a klidných*. Národy *malé* jsou naproti tomu jednotné a stejnorodé. Zcela přirozeně, poněvadž jedině tato jednodušnost a celistvost umožňuje jim stálý a obtížný boj, který by jinak pro ně byl marný a beznadějný. Není ovšem vyloučeno, že takovýto rozklad, tato rozdělenost objevuje se i [u] národů menších nebo v dobách nebezpečných, v dobách bojů vnějších — nehod, třeba nečekaných, které se řítí netušený¹ — a že pak v těchto případech — nebo je-li vedena na samou mez pojmovou — je škodlivá a zhoubná sociálnímu zdraví, samé sociální bytosti národní. Že stavy tyto mohou se — se stanoviska hygieny sociální a politické — taxovati jako nezdravé a chorobné, t. j. škodlivé. Ne ovšem se stanoviska psychologického a pozitivního, o něž zde běží a jež nezná distinkci podobných jako dekadence či úpadek.

1 - Vpád barbarů na antický svět — amorfní již skoro a diletantní.

Jen z těchto předchozích rozborů dá se pochopiti, objasniti, vysvětliti otázka národní literatury, která se v poslední době v Čechách tak horlivě formuje, o níž se tolik pře, jež se chce tak úsilně „řešiti“ a která po mém soudu je nepochopena a naprosto špatně kladena a zodpovídána. Správná odpověď dá se tušiti již sama sebou z hořejších *analys*. Ale předtím, než ji vyjmu, podepřu a osvětlím celou otázku cizími doklady, na nichž se dá dobře demonstrovati.

Za vlastní podstatu ducha gallo-latinského pokládá se obecně *snadné* a otevřené veselí, plná verva, snadná a světlá šířka. Ta projevuje se také více méně plně a důsledně ve starší literatuře *francouzské*. V *té*, která se odhaduje abstraktnými a absolutními estetiky a historiky posud jako jedině „národní“. Tyto, zdá se, původní vlastnosti uspokojovaly po jistou dobu celý kolektivní a národní celek. Ale *jen* po jistou dobu, — než provedla se a rozmohla se individuaace, rozdělení a rozčlenění národa na více kruhův. Od této chvíle nevyhovuje toto stejnotvárné umění. Objevují se jiné chuti, jiné cíle — prostý důsledek toho, že objevují se jiné schopnosti a vlohy. Schopnosti a vlohy, které přirozeně nemohly býti nasyceny, ukojeny, živěny posavadními mravy, posavadním uměním, které tedy hledají si stravu jinde — v cizině. Překládají, napodobují. A to již velice časně: v patnáctém století působí již na literaturu francouzskou klasikové řečtí, v sedmáctém latinští, v osmáctém literatury *anglická* (filosofická i beletristická), v devatenáctém celá řada cizích *směrů* a *geniů*: Shakespeare, Milton, Goethe, Byron, Heine, Poe, Dickens atd. — celá moderní *anglická* filosofie, celá moderní *germánská* poesie — nehledě ani k posledním vlivům ruským.

„Myslíme vždy více po *anglicku*, cítíme vždy více po *německu*!“ — volá ve Francii strana akademická a klasická, konservativní a historická. Snad (ačkoliv není to doslova správné, poněvadž není tu ve všech těchto případech pouhé napodobení, nýbrž naopak připodobení si cizí látky, původní její strávení, původní její zpracování). Ale děje se jinak v Německu? Je tomu jinak v Anglii v poslední době? Německá literatura — a to uznávají němečtí badatelé sami — je jistě nejméně „*německá*“ (v běžném a konvenčním smyslu slova) ve

svých nejlepších dílech, nejvyšších talentech: je řecká, humanitární, kosmopolitní. Anglická literatura zůstala sice nejdéle stejnorodá a uzavřená, k čemuž důvod leží v její odloučenosti zeměpisné i dějepisné od ostatní pevniny, ale v devatenáctém století prolomila přece mez historického a národního, mez prostředí a rasy. Největší její genius P. B. Shelley je samotářský, interně psychický, huminitární, pantheistický, metafysický — neděkuje, slovem, nic svému prostředí a okolí — naopak přesahuje je a nedá se nijak do něho zavřítí. Byron jest i temperamentem a krví rozdělený a smíšený, stejně jako Keats a Dante G. Rossetti. V nejnovější době je tato hradba rozbita již úplně; prerafaelism a estetism jsou tendence naprosto odporne tomu, čemu se ze zvyku říká anglický duch a anglická tradice, a přece zachytily se, produkovaly se v anglické půdě. A poslední umění je již naprosto diletantní, kosmopolitické, kuriosní a exotické.

Ale ptám se: jsou snad tyto poslední tendence méně národní než tendence staré, stabilní a historické. Zajistě *ne*. Vždyť vyjadřují přece stejně duši novou, vrstevnickou psychologii, chuti a vlohy svého obecenstva, svých čtenářů, dnešní společnosti slovem, nebo lépe jistých kruhů dnešní společnosti jako vyjadřovaly a charakterisovaly staré tendence staré společnosti. Tyto nové tendence jsou zrovna tak příznačné jako tendence historické. Neboť jsou dnes lidé, celé kruhy, skupiny lidí, které cítí, že *jen toto* umění a *právě toto* umění vyjadřuje jejich názory, city a ideje, a kteří právě proto si je oblíbili, právě proto je milují nebo je studují nebo dokonce tvoří.

Uvažte s druhé strany zase separatismus nejvyšších geniů, odloučenost jich od národního masa a těla, t. j. od svého okolí, jeho chuti, jeho náklonnosti: odchylují se od svojí doby, nezpodobují ji a jsou dle toho také špatně v přítomnosti chápání a nízkocení. Shakespeara na př. kladou jeho vrstevníci celkem pod Beaumonta a Fletschera. Goethe je nejvyšší nepopulární. Jiní jsou přímo protivní svému prostředí. Tak oba nejvyšší geniové v malířství: Michelangelo v Itálii a Rembrandt v Nizozemí — mystik mezi maloměšťáky, šosáky, kupci, tlachaly a pijáky. V Rusku jsou nelidoví a s dosti slabou váhou autoritní Turgeněv, Gončarov

i Tolstoj (v opaku k Dostojevskému). Ibsen je „špatný vlastenec“ — jak řekl sám o sobě — kosmopolitní v umění i v životě, jak dokázal určitě Ola Hanson. A přece všichni tito muži stali se nebo stanou se „národní“! To jest buď byli nebo budou pochopeni, přijati, procítěni svými národy.

Ze všech těchto úvah a rozborů dá se, jak patrně, vyjmouti jen jedna definice národní literatury — jak ji podal ve Vědecké kritice Emil Hennequin, který první v tomto směru otázky tyto analysoval —: Národní literatura není ta, kterou určitý národ *stvořil*, t. j. ta, která jej zobrazuje v jeho schopnostech uplynulých a historických, — nýbrž ta, kterou určitý národ *přijal*, kterou si osvojil, v které se poznal — tedy ve svých vlastnostech *přítomných* nebo *příštích*. A dále: není tedy *jedno* umění národní, ale může jich býti a — v dobách moderních a širokých a rozdělených — skutečně bývá *více* umění národních, více umění *současných*. A konečně: umění národní, národnost sama je *měnná*, podrobená boji a rozvoji i ve své *posloupnosti*.

Nové nordické literatury, literatury realistní, pozitivní, sociální a ethické nejsou posud národními, ale *stávají* se jimi. Tyto literatury nevyjadřují totiž nijak společnost a prostředí dané, skutečné a historické, nýbrž ideální, budoucí a přenesené. Nordické tyto země byly a jsou ještě dnes z valné části konservativní, idylické, sociálně i ethicky reakcionářské, pastorální a konvenční. Mladší generace je tu bojovná a imitativná, přejímající pozitivismus nebo evolutionismus Západu, Francie a Anglie: Spencera, Comta, Lewesa, Ribota, Darwina, Taina, Milla. Přirozeně uvítal ji odpor — odpor, který dnes ještě trvá — neboť literatura jejich nevyjadřovala stav historický, t. j. „národní“, nýbrž nový, budoucí, ideální a subjektivní. Nezpodobovala své okolí pravidelné a typické, průměrný život národní, nýbrž život *výjimečný*, život *menšiny*, život *refraktérů* — život a snad spíše ještě názory, ideje, plány, cíle, schopnosti tohoto malého, bojovného a imitujícího zlomku. Ale stává se národní nebo

stane se národní, t. j. bude chápána a chutnána zvolna *většinou* — většinou, která do nedávna ještě spatřovala svůj výraz, svoji podobu v Oelenschlägroví nebo Grundwigovi a jejich žácích — v sentimentálnosti, romanesknosti, nečinné snivosti, myšlenkové a ideové apatii (kterážto dispoice charakteristicky ani tu nebyla originelní, nýbrž přejatá, imitovaná, lépe asimilovaná). To je charakteristický příklad změny, evoluce národního rázu.¹ Příklad, který je poučný i pro naši přítomnou uměleckou situaci. Náš historický román (ač sám původem i vlastnostmi — všemi prvky obsahu i formy, nazírání, ideace i citlivosti německý) byl národní potud, že *většina* čtenářstva viděla v něm — zvláštním sběhem okolností — svůj obraz, reflexi svých snah i schopností. Dnes přestává býti národní nebo lépe přestane býti národní, t. j. ztrácí většinu nebo ztratí ji. Neboť žije dnes jistý kruh lidí mezi námi, kteří se cítí spíše, určitěji, blíže, přesněji ve svých vlohách, schopnostech, idejích zpodobení, podání, vykreslení v těchto vzdálených literaturách — ruské, dánské nebo norské — než literaturou domácí, historickou a (prý) „národní“. Poněvadž lidé tito jsou chyceni, zaujati týmiž otázkami, týmiž problémy, kterými byli zaujati původcové moderních literatur nordických: — otázkami pozitivismu, evoluce, realismu, induktivné pravdy, jisté exaktnosti — a týmiž otázkami sociálními — otázkou sociálního práva, sociální rovnosti, sociální ethiky. Poněvadž čtou a studují tytéž autory, tytéž filosofy jako moderní básníci nordičtí. Poněvadž mají konečně v sociálně organizaci národní, v národní politice totéž postavení neb alespoň analogní jako tito básníci. A s druhé strany zase budou milovati literaturu ruskou, její vniternost a konkrétnost uměleckou vedle sociálního a ethického mysticismu, vedle náboženské upřímnosti a vroucnosti; poněvadž sami starají se o otázku náboženskou, poněvadž vidí v ní (vedle otázky sociální) nejbolestnější problém svojí doby, poněvadž dále — po stránce estetické a technické —

1 - V tomto smyslu je svrchovaně charakteristické dílo samotného Björnsona, rozpuštěné a jako rozříznuté na dvě části: „první protestantskou, venkovskou, idylickou, — druhou darwinistní, realistní, psychologickou.“ (E. Tissot.)

jsou unaveni verbalismem a rétorismem — poněvadž nosí v sobě ideál života psychického a mravního, jež nerealizuje literatura domácí. Odkud se vzali tito lidé, nemůže zkoumati a vyšetřovati, jak patrnó, psychologie literární a umělecká. To jest úkolem psychologie lidové a národové.¹ Ale stačí upozorniti, že tyto nové proudy mohou cítiti svoji souvislost se starými a historickými jako speciálně v případě našem, v případě zde studovaném: lidé, kteří milují nejvíce ruskou literaturu, kteří nám ji do jisté míry objevili, kteří ji vysvětlují a glossují — předem prof. Masaryk — cítí, žijí, znají, obrací zřetel současně na mravní a sociální mysticismus český — na Chelčického, na Komenského, na Jednotu bratrskou, na otázku náboženství a ethiky lidové. Spojitost je tu patrná a blízká, nejúže příbuzná. A není tomu ani jinak v otázce reformy sociální, která jde snad cestami kolektivismu. Stačí odkázati jen k podrobnějšímu psychologickému studiu doby husitské. Byly by tedy zvláště v těchto případech tyto směry, tyto názory a ideje „nové“ a „cizí“ historičtější a tedy národnější (i v tomto smyslu úzkém a falešném) než ideje a názory nyní rozšířené a nyní — pro přítomnost — běžné, panující a tedy národní — ve vrstvách posud širších.

Myslím také, že důkladnější a podrobnější studium všech prvků, které konstituují a konstituovaly marku „národnosti“, ukázalo by tento *koloběh* — *nezmarlost* a *nezničitelnost* každého psychologického prvku, který kdy svítil a hřál v mozku některého člena národa. Třeba potopený a pohroužený pod jinými vítěznými je tento duševní kapitál, tato duševní krev — každá idea — nezničitelná, nesmrtelná. Stvořila svět před sty lety, hořela a hřála, skupila kolem sebe ostatní, byla mocí a silou — co ostatní byly pod ní. Později podlehne svržena jinými — ale v temnu žije dlouhá staletí — sbírá síly — a vyjde znova, vrátí se znova — v jiném spojení — v jiném složení. V životě národův a duší jako v životě hmoty a látky není smrti, není zmaru, není ztráty. „A vše, co bylo, vrací se a vrátí po věky,“ jak napsal básník.

1 - *Ethologie* ve smyslu Stuarda Milla (Logika, VI, 5).

Poté jeví se nám také nahý a malicherný, falešný a omezený smysl slova „národní literatura“, „národní umění“ — jak se běře dnes obecně a běžně — jak se rozumí a vykládá pravidelně — v celé kontradikčnosti, obmezenosti, nepravdě a šosáctví. Jak většina tato slova, tato hesla pojímá, je něco ubohého a nesmyslného. Důsledky, které z pojetí toho se vedou, jsou pak prostě absurdní. Chce se, aby literatura měla *jeden určitý* typ, určitou fasonu, určitý způsob umělecký. Chce se, aby všichni stejným uhlem kreslili — svoje prostředí, svoje okolí. Národnost v umění chce se vzkřísit uměle, galvanisuje se, hledá se, ukládají se „národní“ látky, vypisují konkursy na práce z „moderního národního života“. Zapomíná se přitom, že národnost jsou *psychické a vnitřní znaky, prvky, vnitřní a zvláštní teplo*, které bud máme a pak se projevuje samo sebou — nebo nemáme a pak je ničím „nevzkřísíme“. Na mne působí tento shon a chvat, to hledání národního svrchovaně bolestně. To co se hledá, musím usuzovat, schází — ztratilo se . . . Toto „národní“ pojímá se stále jako nějaký ztracený prsten v pohádkách — nebo něco podobného. Jako věc hmotná. Je to něco neměnného, určitého, schematického. Najde se to — bude dobře, myslí se — dobře jednou provždy. Jsme spaseni — pro budoucnost, navždy. Myslí se zejména, že *imitace „národní“ poesie utvoří nám národní umění*. To je jeden z nejtěžších bludů přítomnosti. Nechápe se, že to, co máme zavřeno v „národních“ písních, je svět mrtvý a zhynulý, sociální a kulturní stav *zapadlý*, zapadlý i stav psychologický. Nechápe se, že musíme najít svůj vlastní *způsob* výrazu pro sféru jinou, *moderní*, pro kulturní a sociální sféru *srovnalou* — objek tivnou — současným sférám života *světového a mezinárodního* — jako skutečně byla a je ve své době „národní“ (správně: lidová) poesie srovnalou s celou svou vrstevnickou kulturou světovou a lidskou. Že běží o výraz myšlenkový, ideální, hodnotový, *virtuelný* — ne o formový, fenomenový, virtuosní. Že formy citu procházejí evolucí, že jsou formami měnnými a historickými, že jako rozumový a ideový svět dá se postřehovati a rovnati jen prostředím — místem a časem, — stejně tak i svět citový a šíře vůbec psychický a psychologní: že i on je sociální a kultur-

ný. To všechno jsou bludy — bludy v našem veřejném životě tak časté! — které jsou zaviněny naprostou neznalostí každého zákona psychologie umělecké i kulturní a sociální.

Slovem: „národní“ umění nedá se stvořit. Dá se jenom stvořit umění. Bez paradoxu tvrdím a z předchozích rozborů se snadno chápe, že ten, kdo přeloží dokonale cizího některého genia, vykonal pro národní umění (ve smyslu přesném a technickém!) *více*, než kdo virtuosně napodobil sta lidových písní. K dokonalému překladu je, jak zřejmo, třeba latentní a předchozí podobnosti — podobnosti zajisté zeslabené a zmenšené — vloh, schopnosti, idejí, percepce formových i nazíravých — latentní stejnorodosti — tedy vlastního a kladného (třeba v poměru k cizímu překládanému geniu slabého) majetku duševního a tedy národního. Majetku nejen kladného, ale i nového (po případě správněji snad obnoveného), který v rozvoji národního obrazu, národního života mentálního, citového, psychologního nebo sociálního je koeficientem *pohybu, toku, dynamismu, evoluce*.

Poslední doba našeho umění viděla imitaci lidové písně v „Starosvětských písničkách“ a „Směsce“ p. J. V. Sládka. Obě knížky vzbudily při svém vyjití entusiasmus. Myslím, že svrchovaně neoprávněný. V rozvoji národního umění neznamenaají krok organický a evolutivný, nýbrž — po mém soudu — pouze umělou a reprodukční reflexi, v podstatě mechanickou a virtuosní. Soudím, že u všech myslících umělců neměly hned od původu jiného smyslu. Podávám tu několik poznámek analytických, jež dovede ospravedlniti jejich souvislosti a zájem k tematů projednávanému.

Cítí jasně každý umělec alogismus, jaký leží v těchto dilech. Básník moderní, člověk přítomnosti, *nemůže* míti v sobě duševní, citový a ideový svět primitivního venkovana, který básnil lidovou píseň. Pro něho, pro venkovana je ve skutečnosti tato lidová píseň *umělou*, t. j. vyrovnanou, centrální, přímo vystihující a objevující,

organicky přiměřenou. Básník vyšší kultury sociální musí uměle a úmyslně konstruovati v sobě zašlá a zhaslá stadia psychologně kulturní. Musí napodobiti. Musí prožiti proces restaurace, historické vzpomínky a napodobení, proces v podstatě diletantní. Námitka, že „srdce lidské“, *cíl*, je věčně stejné a totožné, je psychologická lež. Nějakého absolutního a jednotného, „věčného“ citu není. Cít je podoben evoluci historické a konkrétné. Každá doba má svoje formy lásky — v tom je její psychologie — v tomto sdružení podmínek a motivů jeho názorů a znaků sociálních. Člověk moderní a městský nepocítí nikdy přirozeně lásku k půdě a k zemi, jakou cítí zemědělec primitivní. On musí citu toho nabýti v podstatě procesem logickým, na podkladě pozorování, postřehu a dedukce. Je to diletantní póza. Restaurováný, naučený, vzpomínkami nebo intuicí nabytý a dobytý stav duševní. Proces ten je právě obrácený postupu přirozenému a danému. Je totiž objektivisovaný, formový a formulovaný, podmínkový. Je zde *virtuosní* slovem, jako tam byl bezvědomý a hotový, spontánní a organický. Takže po mém soudu vše, co bylo chváleno na knihách p. Sládkových jako „přirozené“ a „prosté“, je ve skutečnosti „umělé“ a „složitě“, rafinované a pasivní, reprodukční a technické.

Je trudné, je v tom rozhodně jisté naladění dekadentní, mysliti, že není v bohaté a složité kultuře moderní básnického sujetu a motivu, že není zde jádra, které by mělo schopnost a právo žádati výrazu uměleckého, že je nutno reprodukovati pasivně a virtuosně primitivná a zapadlá stadia kulturní a psychologická. Je v tom rozhodně proskribovaná „Kulturmuße“ — odpor a únava z daného a obklopujícího světa a vzduchu přítomnosti, k jeho složité, živé, reálné, bolestně a těžce citěné spletitosti — útěk a návrat k starým a ilusorně prostým a domněle „zdravým“ periodám primitivním. Pojmy *dekadent* a *primitiv* se tak stýkají a spojují. Determinují se navzájem. Jeden tvořivá symptomatologii druhého. V současné Francii, v nejmladších generacích je domácí. Únava, nechuf, mdloba z forem nejsložitějších, z techniky, vedené k samým koncům a posledním důsledkům — rodí se touha po nejisté a široké, volné, poloprůhledné a polonevědomé,

emotivné a primitivně nepravidelnosti, neformálnosti lidové písně. Neurčité a špatně přilehlé rytmy, asonance a aliterace — to všecko nestálé, nepevné a neplastické v inspiraci i formě — mají v takovémto duševním stadiu celé kouzlo revolty a novoty: chutnají se tu proto dobře všechny nepravidelnosti a odklony, poněvadž se znají výborně a bezvadně všechna pravidla, všechny normy a zákony, poněvadž v každé „chybě“ cítí se přestoupený zákon — přestupek a chyba — ale předem přece přestoupení *zákona*. Přirozeným a logickým postupem, že zákon a pravidlo poznávají, chutnají, oceňují se nejlépe přestoupením a výjimkou. Paul Verlaine, Khan, Régnier, zčásti i Rimbaud slouží tu za dokument. Současné malířství a současná hudba, jak jsou zrozeny ze stejného dojmového a kulturního naladění, znají a hledají paralelně tyto dráhy a cesty. Ale i tento „primitivismus“ je sociálně adekvátný a tedy příznačný a psychologicky národní. Není rozhodně opakovaná a v kopiích napodobená minulé epocha, nýbrž tato doba, tato minulé její stadia jsou tu podstatně jen dekorací, mají jen hodnotu symbolu, podobu vnější a sdružené nárázkovou — za ní je však percepce živá a přímá.

Příklad je rozhodně instruktivní. Snad se mi bude namítati Burns, ale rozhodně nešťastně a se slabým analytickým zájmem — jako jméno jeho zcela nesprávně již spojováno ve směru národně sociálním s jménem p. Sládkovým. Burns byl skutečný oráč se slabou kulturou klasickou a literární. Jeho poesie byla přirozeně a sama sebou nejbliže příbuzná písni lidové. Tendence umělecká a *technická* projevovala se však všude u něho otevřeně a s plným napětím. Neštěl prostě lidovou píseň, nýbrž formoval ji umělecky a subjektivně. Interes primitivnosti mohla v ní viděti a hledati jen klasicismem a formálnou kulturou osmnáctého století přesycená společnost jeho patronův a příznivcův. U pana Sládka není však nic podobného. Tento básník psal a tvořil formy těžké a nesnadné. Má řadu sonetů s nejvyššími zájmy sociální kultury složité a rafinované: se řadou otázek psychologických a metafysických. Je-li co charakterní, je to jen fakt, že tato poesie primitivně percepční a bezprostřední (imitovaná v pasivní virtuositě) sledovala časově po asociacích a verbálních

konceptech p. Jar. Vrchlického — je ve spojení, v příčinné výraznosti od mdloby a únavy, jakou nevyhnutelně za sebou vede asociativný verbalismus.

Národního, t. j. sociálního významu, smyslu v psychologii národní tato přímo a virtuózně napodobená poesie nemůže mít — poněvadž není virtuální, sociálně přiměřená. Může být jen dokumentem a stopou tendence umělé a vědomé — a jest jí skutečně v našem případě. Je to, abych řekl celou svoji myšlenku, poesie *folkloristická*, vyvolaná sběratelskou a napodobující, musejní a diletantní tendencí doby. Jen jedno ještě. *Gebhardtův* „Vjezd Kristův“, který malován v manýře středověkých mistrů, kde Jerusalem podán jako německý Norimberk a kde Krista vítají němečtí sedláci a měšťáci v kožichu a holínkách, byl stigmatizován jako „rafinovaný“. Řeklo se, že tato naivnost je naučená, virtuózní, nepřirozená, rafinovaná, poněvadž naše dějepisné a zeměpisné vědomosti a pojmy jsou jiné než ve středověku. Co pro neznalost a nevědomost je naivní u mistra, je nepřijemná manýra u imitátora. Nesouhlasím sice jako pozitivní estetik s touto argumentací, připomínám jí jen naši staroestetické kritice, která slova jako „rafinovanost“ a „nepřirozenost“ má neustále v ústech a sama jim, zdá se, naprosto nerozumí.

Několik reflexí a otázek, jež podmiňovaly a podávaly současné zjevy literárního života a jež jsem tu v nesystematické a jen dojmové řadě a fragmentární analýze srovnal, má vrhnouti trochu světla do otázky „národnosti“ a širě vůbec „sociálnosti“ literatury a umění — do otázky, jež zdá se mi, je falešně kladena a z níž potom kritika, autoři, obecenstvo činí nejfalešnější a nejnesprávnější konkluse. Snad bude z nich jasno alespoň to, že „prosté“, „organické“, „národní“ nedá se hledat a najít, že nedá se nijakou pílí nebo dobrou vůlí, žádným tlakem a příkazem dobýt a objevit. Že každá podobná snaha je již svým pojmem nelogická, kontradikční, antinomní. Že problémy duševního života národního, národní psychologie jsou příliš

delikátní, příliš málo známé také, jen nejasně a necele i ve vědecké metodě v Millově ethologii nebo v ethnografické psychologii Waitzově, Lazarusově, Steinthalově, v biologických a sociologických pracích evolucionistův à la Lubbock, Tylor, Mac Lennan, Morgan, Summer Maine, skizzovány, že názory a pojetí v české veřejnosti a české kritice domácí jsou nesprávné, nejasné a falešné. Že v umění nedají se rozkrojití nožem a „řešiti“ dle hotových a snadných, ale naprosto neúčelných, neplodných a zbytečných příkazův a rad.

Dá-li se vůbec co pozitivního dnes říci všem těm mladým umělcům, kteří v horečce a s touhou běží za fikcí a fantomem „národního“, je to jen to: buďte klidni. Proč se staráte? Zbytečný a nesmyslný strach a nepokoj. Jste přece děti národa. Jste jeho majetkem. Jest ve vás a není nikde jinde. Podejte samy sebe. Kdyby se vůbec dalo raditi, řekl bych: buďte *personelní* a nechtějte být „národní“. Buďte umělci. Buďte svoji. (Předpisovat se ovšem nedá ani to.) A „národní“ bude vám dáno darmo.